

Alkoholipolitiikka ja juomisen kontrolli neuvostokaupungeissa

J u s s i W a c k l i n

Venäjällä juodaan nykyisin paljon alkoholia.¹ Yhtenä syynä tilanteeseen voidaan pitää Neuvostoliiton alkoholipolitiikkaa, jossa valtion alkoholitulojen turvaaminen oli usein etusijalla. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö juomista olisi yritetty kontrolloida: neuvostovaltio säätelikin alkoholikauppaa ja anniskelupaikkoja sekä suoritti juopumuspidätyksiä kaupunkien kaduilla. Tämän artikkelin tarkoituksena on esittää näkökulmia juomisen kontrollin yhteyksistä suuriin yhteiskunnallisiin muutoksiin sekä kaupunkien hallintaan pitkällä aikavälillä 1900-luvun alusta aina Neuvostoliiton romahtamiseen 1991 asti.

Alkoholipolitiikka ja sen toimeenpano kertovat neuvostovaltion prioriteeteista, hierarkioista ja sosiaalisen sääntelyn metodeista. Kontrollin muodot heijastelevat osaltaan yhteiskuntaryhmiä, sukupuolten sekä yksilön ja valtion välisiä valtasuhteita, hierarkioita ja niiden muutoksia kaupungeissa. Juominen oli toki ongelmallista myös maaseudulla, mutta tutkimusnäkökulma on tässä kaupunkitasolla siksi, että juomisen kontrolliin liittyvä vallankäyttö näyttäytyy erityisen selvästi julkisessa kaupunkitilassa. Kaupunkinäkökulman kautta on mahdollista tarkastella myös sitä, miten valtio reagoi nopean kaupungistumisen² mukanaan tuomiin sosiaalisiin muutoksiin sekä kaupunkitilan hallinnan haasteisiin, jotka

olivat samansuuntaisia myös muissa teollistuvissa ja kaupungistuvissa maissa.

Alkoholi ja teollisuuskaupunki

Venäjän valtio oli kiinnostunut alkoholikaupan hallinnasta 1500-luvulta 1800-luvulle lähinnä siitä saatavien verotulojen vuoksi. Maassa oltiin toki tietoisia juomisen aiheuttamista vakavista terveys- ja sosiaalisista haitoista varsinkin 1800-luvun puolivälin suurten reformien jälkeen, mutta juominen ja sen haitat nousivat suureksi poliittiseksi kysymykseksi Pohjois-Euroopan maiden ja Yhdysvaltojen kehitystä seuraten vasta 1800–1900-lukujen vaihteessa (Transchel 2006, 41–53).

Alkoholismien aiheuttamat sosiaaliset haitat olivat sosiaaliturvan puuttueessa vakavia ja puuttuminen alkoholinkäyttöön oli aiheellista, mutta on huomattava, että alkoholinkulutus oli selvässä laskussa 1900-luvun alussa. Alkoholin kokonaiskulutus oli kaupungeissa huomattavasti maaseutua korkeampi, vaikka myös kaupungeissa kulutus supistui. Esimerkiksi pietarilaisten vodkan kulutus puolittui vuosien 1870–1910 välisenä aikana yli 40 litrasta alle 20 litraan (Grigorjev 1900, 49; Kratki otšerk dejatelnosti 1913, 46). Samalla valtio pyrki rajoittamaan julkista juomista yhä aktiivisemmin (Phillips 2000, 85). Se, miksi entistä vähäisempi juominen aiheutti entistä enemmän huolta kaupungeissa, liittyi osaltaan laajempiin yhteiskunnallisiin konfliktteihin, jotka tiivistyivät nopeasti kasvavissa teollisuuskaupungeissa. Teollisuuskaupunkien suuret sosiaaliset erot näkyivät alueellisena jakautumisena ja tilan käytön eroina.

Pienissä esimoderneissa kaupungeissa kapakat olivat muodostaneet yhden tärkeimmistä kaikille avoimista julkisista tiloista, mutta jo esimerkiksi 1700-luvun Pariisissa juomisen paikat olivat erikoistuneet siinä määrin, että kaupungin varakkaammat kirjalliset piirit pitivät kapakoita ja niiden asiakkaita vastenmielisinä, väkivaltaisina ja jopa vaarallisina (Brennan 1988, 3). Kaupunkitilat olivat jakautuneita myös 1800-luvun lopun Pietarissa, jossa kaupungin alemmat yhteiskuntaryhmät kohtasivat paljon rajoituksia niiden käytössä. Journalisti Vladimir Mihnevitš valitti esimerkiksi, että 1880-luvun Pietarissa useimpiin julkisiin tapahtumiin tai tapaamispaikkoihin, kuten puistoihin, klubeihin tai huvipuistoihin ei yksinkertaisesti päässyt sisään ”perinteisessä venäläisessä [talonpoikaissa] puvussa” (Mihnevitš 2003, 519–520, 523–524).

Kurja ja vaarallinen mutta myös jännittävä slummien, väkivallan ja kapakoiden maailma oli yhtä lailla vieras kaupunkien paremmille piireille ja avautui heille ennemminkin realistisen kirjallisuuden ja sanomalehtiraporttien (esim. Krestovski 1877, Giljarovski 1993), kuin henkilökohtaisen kokemuksen kautta. Vaikka kapakoiden arjen väkivaltaa usein liioiteltiin, oli totta, että kapakat olivat miehistä tilaa, joihin kunniallisilla naisilla ei ollut asiaa. Laura Phillipsin mukaan naisten puuttuessa kapakoista miehillä oli mahdollisuus pidäkkeettömään maskuliiniseen käytökseen, johon sisältyivät ronski kielenkäyttö, kovat juomatavat ja tappelut. Juominen kuului miehille, raittius oli naisten asia. (Phillips 2000, 7, 31–32, 92.)

Nopea kaupungistuminen ja työläisväestön räjähdysmäinen kasvu 1900-luvun alussa johtivat kuitenkin siihen, etteivät juomisen aiheuttamat järjestyshäiriöt pysyneet ainoastaan slummien ja laajenevien työläisalueiden ongelmina. Ne tulivat hyvin konkreettisesti myös ylempien yhteiskuntaluokkien tietoisuuteen esimerkiksi huligaanien kautta, joiden väkivaltaisista teoista kirjoitettiin toistuvasti lehdistössä. Huligaanien toiminta kehittyi julkiseksi taisteluksi katuelämän kontrollista kuitenkin vasta, kun he ilmes-

tyivät kaupungin keskeisille paikoille, kuten tapahtui vuosien 1905-7 vallankumouksellisessa kaaoksessa Pietarin Nevski Prospektilla. Joan Neubergerin mukaan konflikti vallasta näyttäytyi selvästi lehtijutuissa, joissa varoitettiin huligaanien käyttäytyvän aivan kuin ”he olisivat kaupunkitilan valtiaita” (Neuberger 1993, 84–85). Konflikti kaupunkitilan hallinnasta lisäsi painetta kontrolloida juomista julkisilla paikoilla.

Juomisen ajat ja paikat herättivät huomiota myös, koska ne eivät sopineet tuotannon ja työvoiman uusiin, tiukempiin vaatimuksiin (Ks. Gusfield 1991). Tuotanto kärsi, kun työläiset olivat juovuksissa tai potivat maanantaisin krapulaansa. Semjon Kanatšikov kertoo muistelmissaan, kuinka tilan ja ajan käyttö oli vielä 1890-luvulla moskovalaisessa verstaassa varsin säännöstelemätöntä:

Lounaan jälkeen puolet verstaan väestä oli humalassa... Ne, jotka olivat ottaneet liikaa tasoitavia, menivät nukkumaan kuivaushuoneeseen. Sellaisina päivinä [maanantaisin palkkapäivän jälkeen] käymälä muuttui meluisaksi ja eläväiseksi kerhoksi. (Kanatšikov 1986, 16.)

Mutta kun Kanatšikov muutti myöhemmin Pietariin ja alkoi työskennellä suuressa modernissa tehtaassa, tilan käyttö ja valvonta olivat muuttuneet:

Tehtaan rutiinit olivat erittäin tiukkoja; sieltä puuttui Moskovan verstaan patriarkaalin yksinkertaisuus. Ensinnäkin tehtaan portit sulkeutuivat kellontarkasti työpäivän alkaessa... Jopa käymälä oli sijoitettu itse työpajan sisälle; se oli nostettu korokkeelle, jotta esimies pystyi valvomaan jokaista siellä käyvää. (Kanatšikov 1986, 86.)

Valtion kontrollitoimet kohdistettiin lähinnä työläis- ja teollisuusalueiden kapakoita sekä kadulla ja töissä juomista vastaan, koska niiden nähtiin uhkaavan taloutta, turvallisuutta ja yhteiskuntajärjestystä laajemminkin. Viranomaiset ja liberaalit pitivät kovia, ns. vodkavyöhykkeeseen kuuluvia juomatapoja merkittävänä

syynä juomisen aiheuttamiin haittoihin, joten niitä yritettiin oikaista juurruttamalla ylempien yhteiskuntaluokkien oletetusti hienostuneempia, eli vähemmän humalahakuisia juomatapoja, takapajuisena pidetyn kansan piirin (Transchel 2006, 41–43). Keskustelu juomisen syistä ja kontrollista politisoitui kuitenkin voimakkaasti, kun poliittiset vapaudet lisääntyivät vuoden 1905 vallankumouksen jälkeen. Sosialistit eivät hekään pitäneet työläisten juomatavoista, mutta pitivät niiden syynä kapitalistista järjestelmää ja sitä edustavaa valtiota. Sosialistien alkoholi-poliittinen ajattelu perustui Friedrich Engelsin tulkintaan, jonka mukaan juomisen tarve johtui kapitalistisen yhteiskunnan luomasta ympäristöstä (Ibid. 59–62). Yksinkertaistetusti ilmaisten liberaalit ajattelivat juomisen aiheuttavan köyhyyttä ja takapajuisuutta, kun taas sosialistit köyhyyden ja takapajuisuuden aiheuttavan juomista. Maksim Gorki kristallisoi sosialistien näkemykset juomisen syistä *Äiti*-romaanissaan (1907):

Nuoret istuskelivat kapakoissa tai pitivät illatsuja toistensa luona; soitettiin hanuria, laulettiin rumia ruokottomia lauluja, tanssittiin, puhuttiin rivouksia ja juotiin. Työn uuvuttamat ihmiset päihtyivät nopeasti, ja mieleen hiipi käsittämätön, sairaaloinen ärtymys. Se vaati purkautumistaan. Ja tarttuen hanakasti jokaiseen mahdollisuuteen laukaista tuo levottomuuden patoutuma ihmiset kävivät raivostuneiden petojen tavoin toistensa kimppeihin jonninjoutavistakin syistä. ... Elämä oli aina ollut sellaista. (Gorki, 1975, 8.)

Gorkin mukaan juominen muodosti poliittisesti valistumattomille työläisille väylän purkaa patoutuneita turhautumiaan, joiden alkuperää he eivät pystyneet analysoimaan. Kapakat ja juominen suuntasivat heidän raivonsa toisiaan eikä heidän kurjuutensa aiheuttanutta luokkavihollista vastaan. Alkoholikauppa täytyi lopettaa, koska se oli osa sortokoneistoa. Toisaalta tästäkin näkökulmasta katsoen kapakkaan menon syy oli työläisten poliittisessa valistumattomuudessa ja takapajuisuudessa eikä suinkaan esimerkiksi

tarpeessa luoda sosiaalisia suhteita. Kaikki tuo tanssi, laulu ja hanurin soitto oli Gorkin mukaan vulgaaria ja vääriä ja ajoi juojat yhä syvempään kurjuuteen. Vaikka sosialistit siis kokivat edustavansa työläisiä, hekin tuomitsivat työläisten olemassa olevat juomatavat poliittisesti takapajuisina. Tässä mielessä he jakoivat liberaalien pyrkimyksen hallita ja muuttaa työväenluokkaa kulttuurisesti (Ks. myös Transchel 2006, 50; Phillips 2000, 38–39). Alkoholin käytön ja myynnin lopettaminen oli kuitenkin bolševikkien, kuten muidenkin sosialistien, tavoittelustalla erittäin korkealla.

Proletariaatin kaupunki

Sosialistien ajattelua päästiin testaamaan käytännössä 1917 lokakuun vallankumouksen jälkeen. Muutokset kaupunkitilan ja juomisen kontrollissa on nähtävä yhtäältä ajan yleisen kaaoksen ja toisaalta bolševikkien tavoitteleman rajun sosiaalisen muutoksen kontekstissa. Bolševikit sekä ottivat kaupunkitilat haltuunsa että pyrkivät muuttamaan niitä. Vallankumous avasi keisarikunnan aikana tavallisilta kaupunkilaisilta suljettuina olleita palatseja ja kuttuuri-instituutioita yleiseen käyttöön. Vallankumoukselliset festivaalit ja symbolit kaupungin keskeisillä paikoilla korostivat uuden aikakauden alkamista (Musajev 2000, 70; Stites 1989, 84–85). *Kommunalkoja* eli suuriin porvariston ja aateliston asuntoihin perustettuja yhteisasuntoja perustettiin myös heti vallankumouksen alkuaikoina. Porvarillisina instituutioina pidetyt yksityiset kahvilat ja ravintolat suljettiin ja pyrittiin korvaamaan valtion operoimilla, tasa-arvoisuuteen pyrkivillä, yhteisöllisillä ruokaloilla (Musajev 2000, 67, 107–108; Stites 1989, 213). Ylellisten ravintoloiden ja salonkien asiakaskunta oli toisaalta lopullisesti mennyttä, kun kaupunkien aatelin ja porvariston jäsenet emigroitivat tai menettivät asemansa.

Kaupunkitilojen avautuminen ei kuitenkaan tarkoittanut, että niissä olisi voinut käyttäytyä miten tahansa. Lenin jatkoi ja tiukensi vuoden 1914 liikekannallepanosta lähtien voimassa

ollutta alkoholijuomien myyntikieltoa ja kansallisti alkoholintuotannon ja -varastot heti marraskuussa 1917. Pietarissa alkoholivarastot kansallistettiin kuitenkin lähinnä ryöstämällä ja kuluttamalla ne kaduilla. Viinamellakat velloivat kaupungin kaduilla joulukuussa 1917. Bolševikit syytivät mellakoiden sytyttämisestä vastavallankumouksellisia voimia ja vastasivat niihin kovin ottein (Takala 2002, 187 ja Musajev 2000, 79 ovat erimielisiä siitä, oliko toiminta organisoitua). Mahdollisesti Pietarin esimerkin vuoksi juominen ja monet muut sosiaaliset epäkohdat nähtiin jatkossakin vastavallankumouksellisena toimintana.

Esimerkiksi elokuussa 1918 Lenin suositteli Nižni Novgorodin puoluejohdolle ”massiivisen terrorin harjoittamista” vastauksena vastavallankumoukselliseksi tulkittuun toimintaan: ”Teloitakaa ja karkottakaa satoja prostituoituja, juovia sotilaita, ex-upseereja jne.” (Beisenov 1981, 75). Rangaistukset alkoholisaännösten rikkomuksista olivat nekin erittäin ankaria – alkoholin laittomasta valmistuksesta sai jopa 10 vuotta vankeutta (Takala 2002, 189). Vuonna 1919 erilaiset Kremlin ukaasit korvattiin rikoslakilla, jossa rangaistuksia lievennettiin huomattavasti, mutta esimerkiksi julkisesta juomisesta saattoi kuitenkin yhä saada yhden vuoden vankeusrangaistuksen (Didrikhson 1931, 19). Maaseudulla lakien toimeenpano oli todennäköisesti enintään satunnaista, mutta kaupungeissa juominen sisälsi suuria riskejä ja oli myös erittäin kallista. Brittiläinen journalisti Mrs. Phillip Snowden kuvasi Pietarin alkoholioloja vuonna 1919:

Kapakoiden ja julkisen juomisen puuttuminen on [. . .] Venäjän sosiaalisen elämän kiitosta ansaitseva piirre [. . .] Maaseudulla on varmasti laittomia tislamoja ja paikoitellen spekulantit saavat haltuunsa laittomia väkijuomia, mutta tavallisen miehen tai naisen on toivotonta löytää väkijuomia [. . .] Hallituksen asennetta kuvaa se, että jos rautatietyöläinen saadaan kiinni juopumisesta ja laittomasta väkijuomien hallussapidosta, niin hänet ammutaan ripeästi. (Snowden 1920, 26-27.)

Sisällissodan olosuhteissa bolševikkien johdon käsitykset juomisesta punoutuivat yhteen maassa käytävän brutaalin valtataistelun kanssa. Kaupungit otettiin haltuun kaikin mahdollisin keinoin. Bolševikkien ajattelussa juomarit toimivat hallituksen arvoja vastaan, joten heitä oli kohdeltava vihollisina.

Menneisyys iskee takaisin

Sodan ja bolševikkien radikaalin politiikan tuloksena oli kaupunkien talouden ja huollon syvä romahdus. Vuonna 1916 Pietarin asukasluku oli 2,4 miljoonaa, mutta vuonna 1920 enää 0,7 miljoonaa (Musajev 2000, 61). Taloudellisten kriisien yhä syvenevä kierre ja Kronstadtin kapina taivuttivat hallituksen aloittamaan perinteisempiin keinoihin perustuvan ja markkinamekanismin osittain sallivan Uuden talouspolitiikan (*NEP*, 1921–28), johon sisältyi myös neuvostoliittolaisen alkoholikaupan rakentaminen. Alkoholikauppa vapautettiin asteittain elokuun 1921 ja elokuun 1925 välillä, jolloin aloitettiin 40 % vodkan myynti ja julistettiin virallisesti valtion alkoholituotannon monopoli (Deitšman 1929, 82–83). Alkoholipolitiikan liberalisointi johtui virallisen selityksen mukaan kieltopolitiikan epäonnistumisesta ja laittoman alkoholituotannon kasvusta, mutta neuvostohallitus kertoi varsin avoimesti myös alkoholikaupan taloudellisesta merkityksestä valtiolle. Liberalisointia kannattaneen Stalinin mukaan maa tarvitsi pääomia, ja alkoholitulojen avulla voitiin välttää velanotto kapitalistilta mailta (Deitšman 1929, 139–142). Alkoholikauppa osoittautuikin tuottoisaksi. Budjettivuonna 1927/28 alkoholitulot kattoivat jo 12 % valtion budjetin tuloista (Takala 2002, 203).

NEP-kaudella myös juomisen kontrollissa on havaittavissa selvää liberalisoitumista. Porvarillisen elämäntavan ja proletaarisen kurjuuden symbolien – ravintoloiden ja kapakoiden – annettiin toimia jälleen ja vieläpä osin yksityisten yrittäjien voimin. Valtio vastasi haasteeseen rakentamalla klubeja ja uusia vapaa-ajanviettopaikkoja, mutta kapakat saivat kilpailla niiden kanssa varsin vapaasti. Kisan voittaja

kävi ilmi moskovaalaisten työläisten ajankäyt-
tötutkimuksissa: vuonna 1927 moskovalainen
(mies)työläinen kulutti kuukaudessa keskimäärin
32 tuntia oluttuvassa (*pivnaja*) ja vain kahdeksan
tuntia klubissa (Takala 2002, 204). Kapakat
olivat tärkeitä työläismiehille juuri siksi, että
ne tarjosivat mahdollisuuden luoda sosiaalisia
suhteita ilman työnantajan, valtion tai perheen
kontrollia (ks. Wilsnack ja Wilsnack 1997).
Trotski osui asian ytimeen puhuessaan puo-
lueväelle klubityön vaikeudesta: ”Toverit, olen
huomannut, että jos työläinen havaitsee klubissa
pakottamista, edes epäsuorasti, hän menee sen
sijaan kapakkaan” (Trotsky 1973, 303).

Vaikka kapakoiden ja ravintoloiden luku-
määrä ei esimerkiksi Leningradissa³ noussut
lähellekään keisarillisen Pietarin aikoja, täytyi
NEP:in aikana kehittyneet urbaani elämäkirjo
näyttää bolševikeista enemmän menneisyyden
kapitalistiselta kuin tulevaisuuden sosialistiseen
kaupunkiin kuulualta toiminnalta. Sosiaaliset
ongelmat näkyivät vahvasti kaupunkikuvassa:
kuten ennen vallankumousta, vaimot odottelivat
jälleen miehiään tehtaiden porteilla saadakseen
edes osan palkasta ennen kapakkaa (*Krasnaja
gazeta* 14.7.1923). Lehdissä kerrottiin koditto-
mista lapsista, kaksitoistavuotiaista prostituoi-
duista ja heidän kymmenvuotiaista parittajistaan.
Kokaiiniriippuvaiset ja humalaiset huligaanit
toivat hekin oman levottoman lisänsä katuelä-
mään (*Krasnaja gazeta* 21.6.1925; 5.7.1925;
24.7.1925; 27.7.1925). Juominen oli palannut
paitsi tehtaiden porteille myös itse tehtaisiin
(*Spravka informatsionnogo otdela*, 9-10) ja
Nevan rantojen humalaisten joukkotappelujen
seuraaminen oli jälleen suosittua ajanvietettä
(*Krasnaja gazeta* 12.4.1923).

Valtion toimet juomista vastaan olivat si-
sällissodan aikaan verrattuna kuitenkin hyvin
maltillisia. Juopumuspidätysten määrä kasvoi
räjähdysmäisesti, mutta toisaalta rangaistuk-
sena oli vain pieniä sakkoja tai yö putkassa
(Didrihson 1931, 59–60; Jelistratov 1929, 353).
Alkoholistien hoitoon pyrittiin myös panosta-
maan (Sovetskije organy protiv alkogolizma
1929, 32–47). Maaliskuussa 1927 hallitus pyrki

karkottamaan juomisen työpaikoilta ja kulttuu-
ri-instituutioista. Alkoholin myynti kiellettiin
teattereissa, elokuvissa ja klubeissa. Lisäksi
paikallisviranomaisille annettiin laajat oikeudet
kieltää myynti juhlapäivinä ja viinakauppojen
sulkemista suositeltiin tehdasalueilla ennen työ-
ajan päättymistä palkkapäivinä (Vlassak 1928,
257, 261). Mutta samalla kun valtio valisti juomi-
sen vaaroista, se otti alkoholikauppaa asteittain
haltuunsa ja edisti sitä omien kauppajensa kautta
(Sovetskije organy protiv alkogolizma 1929, 9;
Hessler 2004, ks. internetliitteet). Alkoholipo-
liitiikan suunta määrittyi yhä enemmän valtion
taloudellisten etujen kautta.

Uuden alkoholipoliitiikan tuloksena alkoho-
lin kokonaiskulutus nousi lähelle ensimmäistä
maailmansotaa edeltävää tasoa (noin 3 litraa
absoluuttista alkoholia) (Deitšman 1929, 84, 88)
tai jopa sen yli, kun laittomat juomat laskettiin
mukaan (Takala 2002, 201). Kokonaiskulutus ei
siis ollut erityisen korkea keisarikunnan aikaan
verrattuna, mutta se että kymmenen vuotta neu-
vostovaltaa ei ollut lopettanut juomista, muodos-
tui ideologiseksi ongelmaksi. Engelsin teoriaa
juomisesta oli muokattava olosuhteisiin sopi-
vaksi. Jo ennen vallankumousta alalla toiminut
lääkäri V. M. Behterev argumentoi, että juominen
oli tulosta *menneisyyden* huonoista olosuhteista
(Behterev 1927, 10). Uuden tulkinnan mukaan
menneisyyden huonojen olosuhteiden tuottama
kulttuuri siirtyi eteenpäin ”takapajuisten” henki-
löiden myötä. Juominen oli osa sitä kulttuuria,
joka määrittyi lukutaidottomuuden, uskonnolli-
suuden, taikauskon, mutta myös laulujen, tanssin
ja balalaikan eli perinteisten populaarikulttuu-
rin muotojen, kautta. Tämä ei sopinut yhteen
puolueen ideoman valistuneen, kurinalaisen
ja tehokkaan yksilön kanssa. E. O. Kabo totesi
tutkimuksessaan juomiseen taipuvaisista mos-
kovalaisista työläisistä, että kysymyksessä eivät
olleetkaan ”oikeat” työläiset vaan takapajuiset
”elementit kylistä”. Gorkin kuvaus työläisten
elämästä piti yhä ainakin osittain paikkansa:
haitari, balalaikka ja piiritanssit elivät rinta
rinnan vallankumouksellisten paraatien kanssa
useimmissa työläisperheissä ”monipuolistaen

"Takapajuisia" ajanviettotapoja Trubnaja-kadulla Moskovassa vuonna 1929: "1. Odotellaan 2. Ryy-pätään 3. Humalassa". (*Trezvost i kultura*, 1929 11, 6.)

kovaa työläiselämää tavanomaisella ja halvalla tavalla" (Kabo 1928, 193). Suurista toiveista huolimatta neuvostovalta ei ollut lopettanut juomista. Ideaalin työläisen hahmo oli vielä tulevaisuutta.

Uuteen hyökkäykseen

Tulevaisuuden sosialismiin siirtymistä pyrittiin vauhdittamaan, kun Stalinin hahmottelema ensimmäinen 5-vuotissuunnitelma (1928/29–32) aloitti valtavan taloudellisen ja sosiaalisen murroksen. Massiiviset teollistamisohjelmat sekä maatalouden väkivaltainen kollektivisointi pakottivat väestön liikkeeseen. Miljoonat pakenivat maaseudulta kaupunkeihin. Olot olivat kaoottiset mutta toisaalta dynaamiset. Kremlin näkökulmasta tilanne oli alkoholin suhteen ristiriitainen. Teollisuuden rakentamiseen tarvittiin kipeästi alkoholikaupasta saatavilla olevia pääomia, mutta vapaa alkoholikauppa

sisälsi riskejä työvoiman tehokkuuden ja yleisen järjestyksen suhteen räjähdysmäisesti kasvavissa kaupungeissa. Kyseiset ristiriidat aiheuttivat nopeita muutoksia alkoholipolitiikassa 1920- ja 1930-lukujen vaihteessa.

Vuonna 1928 aloitettu juomisen vastainen kampanja oli osa ns. kulttuurivallankumousta. Alkoholismin vastaisen taistelun yhdistykseen (*OBSA; Obštšestvo po borbe s alkogolizmom*) liittyi merkittäviä vaikuttajia, kuten Nikolai Buharin ja Juri Larin. Yhdistyksen tavoitteena oli päästä asteittain kokonaan eroon alkoholista, mutta se ei vaatinut alkoholin täyskieltoa. Yhdistyksen lehti *Trezvost i kultura* (Raittius ja kulttuuri) edisti uudenlaista askeettisen, uhrautuvan ja raittiin neuvostoihmisen elämäntapaa, jossa vapaa-aika omistettiin rationaalisille, tuottaville ja opettavaisille harrastuksille. Vallankumouksen ja sisällissodan aikojen tapaan perinteistä populaarikulttuuria, juomareita ja kapakoita vastaan hyökättiin kerta toisensa jälkeen (mm. *Trezvost i kultura* 1928, 1), ja yhdistyksen järjestämissä mielenosoituksissa suositeltiin jopa juoppojen ampumista (Takala 2002, 209). Uuden tulkinnan mukaisesti juomareita ei enää kohdeltu huonojen olosuhteiden uhreina, vaan "tuholaisina" tai vastenmielisinä porvarillisina ja pikku-porvarillisina elementteinä (Transchel 2006, 109, 129). Kysymys ei toki ollut ainoastaan ideologisesta muutoksesta: kampanjalla vastattiin käytännön tarpeisiin eli valtion huoleen työvoiman tuottavuudesta (*Krasnaja gazeta* 6.7.1927, 1.1.1930; Didrihson 1931).

Elämänmuutosta pyrittiin vauhdittamaan kaupunkien muutoksella. Modernistiset arkkitehdit suunnittelivat kokonaisia uusia kaupunkeja, joissa janoiset työläiset eivät menisi kapakkaan vaan siistiin työläisklubiin nauttimaan mineraalivettä (*Rabotši narodnogo pitanija*, 1930, 4; Stites 1989, 200–204). Suunniteltujen kollektivististen tilojen tuli tukea ja heijastella neuvostoyhteiskunnan tasa-arvoisuutta. Uusia sosialistisia kaupunkeja ei juuri kyetty käytännössä rakentamaan, mutta valtio lisäsi kontrollin mahdollisuutta merkittävästi, kun se kielsi yksityisen kaupankäynnin vuonna 1929. Kilpailu

vanhojen ja uusien ajanviettopaikkojen välillä ratkaistiin sulkemalla yksityiset ravintolat ja kapakat. Valtio oli nyt asemassa, jossa se pystyi sääntelemään tuotannon lisäksi myös jakelua. Valtion valta oli suurempi ja tehtävät moninaisemmat kuin ehkä koskaan aiemmin. Siitä tuli nyt muun muassa ”ruokakauppias, räätäli ja kynttilänjalkojen valmistaja” (Ruble 1990, 11). Valtion tuli suunnitella huolellisesti taloutta sekä ajan ja tilan käyttöä – kilpailun kaupunkitilan hallinnasta oli loputtava.

Terästä vodkasta, statusta samppanjasta

Talouspoliittiset seikat käänsivät kehityksen kuitenkin nopeasti päinvastaiseen suuntaan, kuin OBSA ja kulttuurivallankumouksen edustajat olivat suunnitelleet. Stalin kertoi vuonna 1930 kirjeessään Molotoville, että vodkan myyntiä oli kasvatettava mahdollisimman paljon puolustusmenojen kattamiseksi (Lih 1995, 209), eikä myyntikanavien sulkeminen luonnollisesti sopinut tähän suunnitelmaan. OBSA hyökkäsi juomisen vastaisilla kampanjoillaan valtion toimintaa, ja mikä tärkeintä, sen tärkeää tulonlähdettä vastaan. Järjestön toiminta lopetettiin nopeasti (Takala 2002, 213).

Talouspolitiikka määritteli nyt alkoholipoliittikkaa, mutta se miten juominen legitimoitiin ideologisesti, liittyi jälleen suurempiin sosiaalisiin ja ideologisiin kehityslinjoihin. Ensimmäinen 5-vuotissuunnitelma oli rajun yhteiskunnallisen murroksen ja nopean sosiaalisen liikkuvuuden aikaa. Perinteinen bolševikkien työläiskannattajakunta kävi erittäin ohueksi, kun suuri osa kaupunkien työläisväestöstä oli vasta hiljattain muuttanut maalta kaupunkiin. Yhteiskunnan äärimmäisen nopea muutosvauhti uhkasi jo puolueen vallan perusteita. Toisen 5-vuotissuunnitelman (1933–37) alkaessa Stalin pyrki vakauttamaan tilannetta korostamalla selvempää sosiaalista luokittelua. Sosiaalinen liikkuvuus ei loppunut, mutta valtio alkoi yhä enemmän luokitella väestöä ja suosia hyödyllisiksi katsomiansa ryhmiä. 1930-luvun puoli-

välissä uudet neuvostoyhteiskunnan hierarkiat saivat ilmauksia myös ideologian tasolla. Tässä alkoholilla oli oma tärkeä osansa.

Stalinin kuuluisa kommentti vuodelta 1936 ”samppanja on tärkeä materiaalisen hyvinvoinnin, hyvän elämän, merkki” (*Kniga o vkusnoi i zdorovoi pištše* 1952, 80) olisi ollut täysin mahdoton vallankumouksen alkuvuosina. Hyviä alkoholijuomia ei enää nähty porvarillisen rappion tai vastanvallankumouksen vaan vaurauden, vakauden ja normaalien aikojen symbolina 1930-luvun alun mullistusten jälkeen (Gronow 2003, 149). Sosialismi oli nyt virallisesti ratkaisut juomisen aiheuttamat ongelmat. Kauppaministeri Anastas Mikojan selitti, että tsaarin aikana ihmiset olivat juoneet määrätietoisesti humalahuokuisesti unohtaakseen kurjan elämänsä, mutta sosialistisessa yhteiskunnassa objektiivisia syitä juomiseen ei enää ollut olemassa. Gorkin kuvaama ”käsittämätön, sairaalloinen ärtymys” oli hävinnyt, joten nyt neuvostokansalaiset saattoivat juoda ”menettämättä järkeään ja pilaamatta terveyttään” (Mikoyan 1936, 64).

Ideologian muutos alkoholin suhteen liittyi kehitykseen, jota on anglosaksisessa tutkimuksessa kutsuttu näkökulmasta riippuen joko termillä *Great Retreat* tai *Big Deal*. *Great Retreat* tarkoitti vallankumouksen alkuvuosien vallankumouksellisen utopianismin, eli radikaalin sosiaalisen muutoksen, tasa-arvon ja uuden proletaarisen kulttuurin (mukaan luettuna raittius) tavoittelun hylkäämistä. Nyt kasvatettiin palkkaeroja ja korostettiin yksilön materiaalisia tarpeita. Maalta muuttanutta ’takapajuista’ henkilöä ei pyritty enää muuttamaan askeettiseksi vallankumoukselliseksi, vaan heidän odotettiin oppivan tapoja ja hyvää makua niiden konservatiivisessa merkityksessä (Stites 1992, 65).

Neuvostokulttuurin uusi konservatismi näkyi yksilön ulkonäön, puhtauden ja hyvän maun korostamisessa. Suurille massoille tämä ”kulttuurisuus” (*kulturnost*) tarkoitti lähinnä sopeutumista urbaanin elämän vaatimuksiin, kuten henkilökohtaisen hygienian opettelua tai verhojen ja pöytäliinojen ostamista (Volkov 2000, 218-22) mutta myös luksusta korostettiin.

Stalinin aikaiset keittokirjat sisälsivät tarkkoja ohjeita alkoholijuomien tarjoilulämpötiloista ja niihin sopivista laseista (*Kniga o vkusnoi i zdorovoi pištše* 1952, 109-122). Mikojanin mukaan elämä ei ollut onnellista, ”jos meillä ei ole riittävästi hyvää olutta ja alkoholijuomia” (Sitaatti teoksesta Fitzpatrick 1999, 91). Ensimmäisen askeetisen 5-vuotissuunnitelman vuosien jälkeen menestyneen neuvostonaisen tuli mainosjulisteiden mukaan näyttää jälleen feminiiniltä, käyttää parfyymejä, pukeutua turkkiin – ja luonnollisesti juoda samppanjaa (ks. mainosjulisteet Pobeniski 1937; Zolotarevski & Koltunovitš 1937; Martynov 1952). Stalinin kauden mainoksissa alkoholijuomien käyttö linkitettiin selvästi korkeaan sosiaaliseen statukseen ja vaurauteen. Tavoitteena oli luoda kannustimia työntekoon, mutta toisaalta kyseinen politiikka loi sosiaalisia kerrostumia. Vera Dunhamin mukaan tämä oli Stalinin oma yhteiskuntasopimus, *Big Deal*. Hallitus palkitsi uutta ”keskiluokkaa” materiaalisesti ja sille kulttuurisesti tutuilla tavoilla, kuten alkoholilla, ja loi siten poliittisesti lojaalin ihmisryhmän, jolle puolue saattoi jälleen perustaa valtansa (Dunham 1990, 4–5, 13–15).

Neuvostojärjestelmä ei kuitenkaan tarjoillut samppanjaa kaikille kansalaisille. Ideologian muutos heijastui juomisen kontrollin organisoinnissa ja laajemmin kaupunkien kaupallisten tilojen, kuten ruokaloiden, ravintoloiden ja kauppojen, luokittelussa. Vaikka valtio korosti uutta taloudellista hyvinvointia, se päätti itse ketkä pääsivät nauttimaan neuvostojärjestelmän materiaalisista eduista. Jo vuosien 1929/30–1935 säännöstelyn aikana luotu valtion jakelujärjestelmä oli vahvasti hierarkkinen. Valtio ohjasi ruokaa ja kulutustavaroita niille ammattiryhmille ja viranomaisille, jotka se katsoi hyödyllisiksi itselleen ja 5-vuotissuunnitelmien täyttämiseksi, kuten upseereille, insinööreille, professoreille tai strategisesti tärkeiden raskaan teollisuuden alojen työläisille (Osokina 2001, 82–101). Jo 1930-luvun alkuvuosina esimerkiksi suuri enemmistö Leningradin ruokaloista ja kahviloista kuului suljettuun sektoriin, eli ne oli varattu tiettyjen

etuoikeutettujen ryhmien käyttöön (LOGAV, F. R-3395, op. 1, d. 3, l. 9, 20).

Säännöstely loppui vuonna 1935, jolloin kaupasta tuli vapaampaa ja suljetun sektorin paikkojen lukumäärä väheni (Hessler 2004, 197–198), mutta ideologisten ja kulttuuristen artefaktien näyttämä materiaallinen yltäkylläisyys pysyi väestön enemmistölle kaukaisena unelmana. Kaupungeissa oli kuitenkin ryhmiä, jotka pääsivät nauttimaan järjestelmän eduista. Ensimmäisen 5-vuotissuunnitelman alun radikaalien suunnitelmien sijaan Stalin suosi ”vanhoja” urbaaneja palveluita, kuten ravintoloita ja oluttupia, jotka olivat nyt valtion yhtiöiden operoimia (lukumääräisesti niitä oli tosin vain vähän Länsi-Euroopan kaupunkeihin verrattuna. Ks. Wacklin 2005, 79). Valtionyhtiöt avasivat suurkaupunkien keskustoihin kalliita kauppvoja ja ravintoloita palvelemaan uuden neuvostoeliitin jäseniä, jotka asuivat nyt uusissa monumentaalisissa uusklassis-stalinistisissa kortteleissaan.

Raportti vuonna 1939 Moskovassa avatusta ravintola Moskvasta kertoi tyylin muutoksesta. Tasa-arvoisuutta korostaneen funktionalistisen 1920-luvun klubiympäristön sijaan kirjoittaja kertoi marmoripylväistä, raskaista kattokruunuista sekä hienoista kristallilaseista ravintolasalissa, jossa univormupukuiset tarjoilijat palvelivat korkea-arvoisia asiakkaitaan (*Obštšestvennoje pitanije*, no 7, 1939, 7). Korkea asema valtion hierarkiassa avasi ovia myös ammatillisten organisaatioiden klubeihin ja ravintoloihin. Mihail Bulgakov kuvaa teoksessaan *Saatana saapuu Moskovaan* (1928–1940), miten halvoilla hinnoilla hyvää ruokaa ja juomia tarjoava kirjailijoiden klubi oli suljettu ”katujen miehiltä” (Bulgakov 1996, 81). Työväestö sai toki myös vaatimattomamman palansa kakusta: oluttuvista, buffeteista ja ruokaloista (*stolovaja*) tuli jälleen suhteellisen yleinen näky työläisalueilla (Ves Leningrad 1935, 237, 266).

Järjestelmän ulkopuolelle jääneille, äänioikeudettomille tai muuten sosiaalisesti heikossa asemassa oleville kansalaisille neuvostokaupunki tarjosi vain minimaaliset elämän edellytykset.

Stalinistisen kaupungin hierarkiat olivat jyrkkiä. Andrei Platonovin *Štšastlivaja Moskva* -romaanissa (1930-luku) nuoret ja menestyksekkäät ”maan parhaaseen silkkiin pukeutuneet” urbaanit ammattilaiset illastavat ja tanssivat miellyttävällä Komsomol-klubillaan: ”hallitus piti parhaiden ihmistensä koristamisesta” (Platonov, 2001, 39–44). Kaupungin toista puolta kuvaavassa Krestovin torille sijoituvassa kohtauksessa sämpyläkauppias oli saanut kiinni varkaan:

Kiertelevä huligaani oli tullut hänen avukseen käyden kiinni käymälän aidan alle lyyhistyneeseen hintelään mieheen ja lyöden häntä verisesti naamaan. Mies ei valittanut eikä koskettnut ohimoista vuotavan veren peittämiä kasvojaan, vaan ahmi kiireisesti varastamaansa sämpylää mädänneillä hampailaan – tehtävä josta hän suoriutui nopeasti. (Platonov 2001, 130.)

1930-luvun kaupunkien poliisikontrollissa hierarkiat ilmenivät lähinnä keskustan ja laita-kaupungin välisinä eroina. Suurten kaupunkien keskustat puhdistettiin 1930-luvun puolivälin suurissa poliisioperaatioissa NEP-kaudella huolta herättäneistä alkoholisteista, kerjäläisistä ja kodittomista, jotka lähetettiin maaseudulle tai pakkotyöleireille hallinnollisilla päätöksillä. Sisäinen passijärjestelmä ja luvanvarainen oikeus asua suurkaupungeissa antoi miliisille paremmat mahdollisuudet valvoa nopeasti kasvavien kaupunkien asukkaita ja auttoi osaltaan ns. ”sosiaalisesti haitallisten elementtien” karkottamisessa kaupungeista (Hagenloh 2000, 286-308). Kaupunkien laitamilla miliisin läsnäolo oli sen sijaan usein vähäistä (Hoffmann 1994, 131–135). Uusissa teollisuuskaupungeissa, kuten Magnitogorskissa, viranomaiset keskittivät toimintansa uusiin ”keskiluokkaisiin” lähiöihin, joissa miliisi ”ei antanut juoppojen maleksia tai makiilla kaduilla”, niin kuin taphtui kaupungin laitamien improvisoiduissa parakki- ja hökkeli-kyllissä (Scott 1989, 210). Tavallisten työläisten kohdalla kontrolli kohdistui erityisesti työssä juomiseen, josta oli luvassa kovia rangaistuksia (Takala 2000, 215).

Alkoholin tärkeästä symbolisesta merkityksestä huolimatta alkoholia koskevat kvantitatiiviset mittarit ovat ristiriitaisia. Stalinin aikana alkoholin merkitys valtion budjetissa oli erittäin suuri, ajoittain jopa 20–30 prosenttia, ja siitä tuli yksi tärkeimmistä neuvostotalouden moottoreista. Alkoholin tuotanto- ja jakelukapasiteettia sekä juomien valikoimaa kasvatettiin, ja vodkaa oli saatavilla jopa vuosien 1932–33 nälänhädän aikana (Hessler 2004, 164-165; Mikoyan 1936, 63). Vodkan suuri merkitys budjetissa ei kuitenkaan täysin korreloinut kokonaiskulutuksen kanssa, joka ei ainakaan nykytilanteeseen verrattuna noussut erityisen korkeaksi (valtion vodkan myyntilukuihin perustuen todennäköisesti noin 3-5 litraa absoluuttista alkoholia henkeä kohti vuodessa 1930-luvulla ja vielä vähemmän sodan jälkeisinä 40-luvun vuosina, ks. Kaavio 1). Vaikka alkoholikauppa oli vapaata, pidettiin alkoholin verotus ja siten hinta niin korkeana, että erittäin huonon ostovoiman omaavalle väestön enemmistölle valtion valmistamat hyvät alkoholijuomat olivat todellakin mainosten esittämiä luksustuotteita. Valtio kompensoi alkoholin myynnillä lähinnä heikon elintarvike- ja kulutustavaratuotannon ja -kaupan aiheuttamaa vähäistä arvonlisäverokertymää, joka oli valtion pääasiallinen tulonlähde (Hessler 2004, 164–165, 305–306).

Vallankumouksen alkuvuosina tavoitteena oli ollut luoda kokonaan uudenlainen tasa-arvoinen sosialistinen kaupunki, mutta Stalin suuntasi valtion palveluja ja tiloja lähinnä niille ryhmille, jotka koettiin hallitukselle hyödyllisiksi ja sen tukijoiksi. Stalin ei enää taistellut ravintoloita tai kapakoita vastaan vaan integroi ne valtioon ja käytti niitä palkitsemisen ja hallinnan välineinä. Valtion missioon kuulumattomilla henkilöillä ei ollut valtion hallinnoimiin tiloihin asiaa ja liberaalin alkoholipolitiikan haittavaikutukset, kuten katujen alkoholistit, siivottiin pois näkyvistä kovin ottein.

Levoton sukupolvi

Toinen maailmansota aiheutti suuria tuhoja alkoholin tuotannolle (Pyhov 1966, 16–17). Rintamaa priorisoitiin voimakkaasti vodkajakelun suhteen (Takala 2002, 245), ja siviilissä vodka kuului säännöstelyn piiriin. Hinnaltaan kalliin alkoholin myynti riitti kuitenkin nostamaan valtion alkoholitulot ennätysmäiseen 38 prosenttiin valtion tuloista vuonna 1945 (Hessler 2004, 303). Vaikka alkoholin myynti ja käyttö olikin sodan niukoissa oloissa siviilissä varsin vähäistä (Kaavio 1), opetti rintamalla tarjottu vodka todennäköisesti miehiä käyttämään alkoholia voimakkaan stressin hallinnan välineenä.

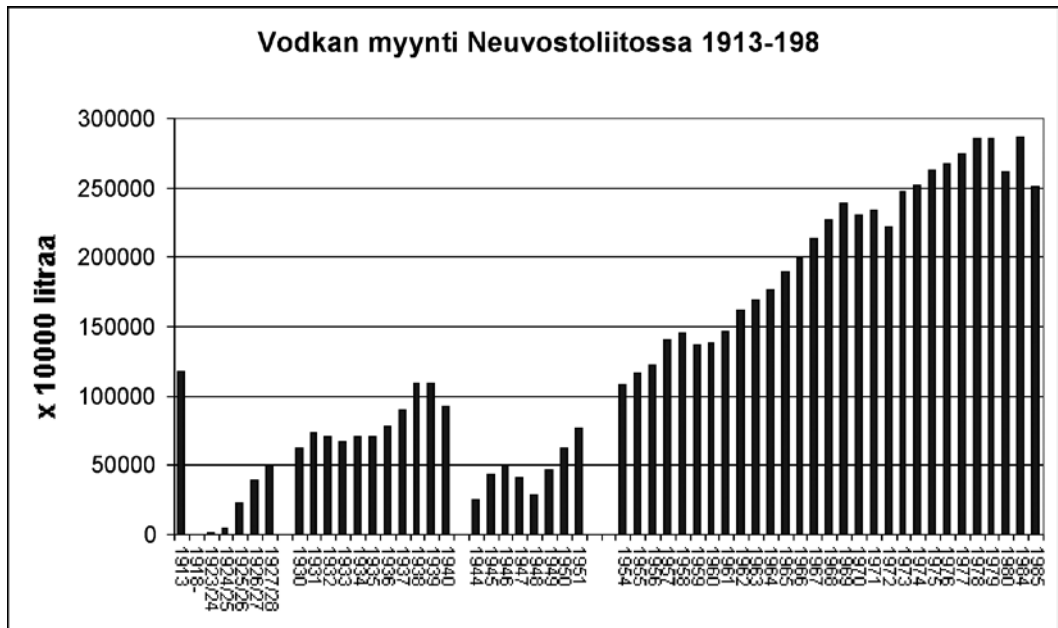
Alkoholituotanto elpyi nopeasti sodan jälkeen. Vodka-kaupan taso lähti kasvuun vuonna 1948 ylitti vuoden 1913 tason vuonna 1956, ja kasvoi nopeasti aina 1980-luvulle saakka (ks. Kaavio 1 alla).

Alkoholin kulutuksen kasvu ei johtunut ideologisista tai alkoholipoliittisista muutoksista, koska niitä ei juurikaan tapahtunut (esim. Tkatchevski 1966, 6). Juominen tuomittiin lähinnä silloin, kun se liitettiin muuhun tuomittavaan käytökseen, kuten huliganismiin

tai ”parasitismiin” (ei-työtä tekevään elämään), eli toimintaan, joka uhkasi yleistä järjestystä tai oli muuten puolueen tavoitteiden vastaista (mm. *Pravda, Izvestija* 10.3.1959, *Literaturnaja gazeta* 10.9.1957; *Vetšernaja Moskva* 15.10.1957). Kehotukset ”päättäväiseen taisteluun juoppoja, kuten muitakin kommunistisen moraalien periaatteita rikkovia epäsosiaalisia henkilöitä, vastaan” olivat yleisiä (Levin, 1963, 248).

Suurin syy kulutuksen kasvuun löytyy maan talouskehityksestä. Vaikka Stalinin kauden yhteiskunnalliset rakenteet säilytettiin pääpiirteissään Stalinin kuoleman jälkeen (1953), nosti suhteellisen vakaa poliittinen kehitys, vahva talouskasvu sekä Hruštševin (1956–1964) ja Brežnevin (1964–1982) hallintojen halukkuus suunnata enemmän varoja kansalaisten elintason parantamiseen yhä useammat kaupunkilaiset ylös Stalinin ajan absoluuttisesta köyhyydestä. Kuluttajilla oli nyt enemmän varaa ostaa alkoholia (Vakser 2005, 199), ja kun valtio vastasi kysyntään vahvalla alkoholituotannolla, alkoi kulutus nousta nopeasti.

”Taistelussa juoppoja vastaan” riitti siis haasteita. Yhteiskunnalliset ongelmat tulivat jälleen näkyviin, kun kaupunkitilan kontrolli

Kaavio 1. Vodkan myynti Neuvostoliitossa 1913-1985⁴

liberalisoitui äärimmäisten kurinpitotoimien ja massiivisten karkotuksien loputtua. Ulkomaalaiset kommentaattorit kertoivat Stalinin ajoista poikkeavasta avoimesta julkisesta juomisesta keskustan kaduilla, nyrkkitappeluista ravintoloissa sekä ”läntisistä rytmeistä kaikissa Moskovon ravintoloissa” (Salisbury 1962, 18–21). Miljoonat Gulagin vankileireiltä vapautuneet tavalliset ja poliittiset vangit sekä sodan runtelemat veteraanit aiheuttivat myös huolta järjestyksenpitäjille. Lokakuun rautateiden Leningradin edustaja valitti puoluetapaamisessa vuonna 1956, että ”Leningradin rautatieasemat kirjaimellisesti tulvivat juoppoja, kerjäläisiä ja vailla vakituista työtä olevia henkilöitä”. Miliisi suoritti vuoden aikana 18 000 pidätystä rautatieasemilla järjestyshäiriöiden takia ja joutui käyttämään matkatavarakärryjä juopuneiden kuljettamisessa asemilta putkaan. Vaatimus viinakauppojen sulkemiseksi Leningradin rautatieasemilla pysähtyi kuitenkin Moskovasta tulleeseen kauppaministeriön ehdottomaan kieltoon rajoittaa alkoholikauppaa asemilla (TsGAIPD SPb, F. 24, op. 92, d. 219, l. 10–14).

Kaupunkiin ilmestyi myös ryhmiä, jotka välttelivät valtion kerhojen säännösteltyjä huveja hyvinkin tietoisesti. 1950-luvun lopussa erikoisesti pukeutuneet ja länsimaista jazzia ihailleet *stiljagat* saivat suurta huomiota lehdistössä. Arvostelu oli terävää ja nuorison sinänsä varsin harmittomat aktiviteetit leimattiin lehdissä tutusti ”parasitismiksi, huliganismiksi ja banditismiksi” (Zubkova 1998, 193). Vaikka *stiljagoja* olikin lukumääräisesti vähän, he haastoivat neuvostonuorison virallisen imagon ja tekivät sen avoimesti kaupunkien kaduilla ja ravintoloissa. Esimerkiksi Vasili Aksjonov kuvasi romaanissaan *Matkalippu tähtiin* (1961) nuorison tyyppillisen meluisaa ajanviettoa metroaseman vaiheilla, minkä vanhempi sukupolvi tuomitsi jyrkästi ”suurkaupunkien pohjasakan” toiminnaksi (Aksjonov 1964, 17). Nuorison toiminta oli nykystandardein varsin vaatimatonta ja kyseessä oli osittain tuttu sukupolvikonflikti, mutta Aksjonov korosti vanhemman sukupolven järkytystä todennäköisesti siksi, että kaduilla

maleksivassa nuorisossa oli Stalinin aikoihin verrattuna jotain uutta.

Pelko siitä, että kaupunkitilan hallinta oli karkaamassa valtion käsistä, tuotti neuvostoversioita moraalisesta paniikista, eli Kremlin alullepanemia kurikampanjoita mm. juomista (1958), parasitismia (1958) ja huliganismia (1966) vastaan (juomisen vastaisista laeista ja asetuksista ks. Gledov ja Ustinov 1973, Bahrah 1973, Beisenov 1981). Vuoden 1958 juomisen vastaisen kampanjan tavoitteena oli palauttaa järjestys alkoholikauppaan ja julkiseen juomiseen. Vodkan myynnin rajoitukset heijastelivat hallituksen huolia katujen ja työpaikkojen kurin heikkenemisestä. Väkevien alkoholijuomien myynti kiellettiin muun muassa rautatieasemilla, teollisuuslaitoksissa sekä koulutus- ja kulttuuri-instituutioissa. Paikallisviranomaisten käskettiin tiukentaa julkisten tilojen kontrollia ja ehkäistä juomisen haittoja kaupoissa, kaduilla ja sisäpihoilla. Ravintoloissa rajoitettiin vodkan myynti sataan grammaan asiakasta kohti ja hintoja nostettiin huomattavasti (Sistematitšeskoje sobranije zakonov RSFSR 1968, 279–80). Hruštševin hallinto yritti saada kansalaiset osallistumaan kampanjoiden toimeenpanoon ja julkaisi vuonna 1959 ohjeet ”työläisten osallistumisesta julkisen järjestyksen ylläpitoon” (Levin 1963, 253). Oleg Kharkhordinin mukaan kyseessä oli yritys siirtyä tiukan vertikaalisesta poliisivalvonnasta horisontaaliseen, kansalaisten suorittamaan valvontaan. Valtio näytti valtaansa vapaaehtoisten kansanpartioiden (*družinniki*) välityksellä, jotka puuttuivat kaupunkien kaduilla tapahtuvaan puoluenormeista poikkeavaan käytökseen alkaen tappeluista ja julkisesta juomisesta päättyen periaatteessa lailliseen mutta sopimattomaan käytökseen, kuten vääränlaiseen pukeutumiseen tai tansseihin. (Kharkhordin 1999, 279–303.) Esimerkiksi Odessassa kansanpartiot hyökkäsivät *stiljagoja* vastaan leikkaamalla lyhyeksi häiritsevän pitkät tukat ja viiltelemällä rikki liian tiukat housut (Plyushch 1979, 14).

Kampanjoissa keskityttiin siis lähinnä sekä uhkaaviksi koettujen ryhmien käytökseen sekä tuotantoa haittaaviin juomisen paikkoihin ja

aikoihin eikä juomisen vähentämiseen sinänsä – mikä olisi vaarantanut valtion alkoholitulot, jotka muodostivat 1950–80 -luvuilla noin 30 prosenttia verotuloista ja 10–13 prosenttia valtion kaikista tuloista (Treml 1982, 30–31). Samalla kun katuja siivottiin juopuneista, piti kauppaministeriö huolta valtion alkoholituloista ja teki suunnitelmia mietojen juomien tuotannon kasvattamisesta. Se määräsi jo vuonna 1959, että kioskien tuli myydä enemmän olutta, ja vuonna 1964 käskettiin lisätä viinien myyntiä muun muassa kahviloista, kioskeista, juoma-automaateista ja liikuteltavista tankeista (Sistematisšeskoje sobranije zakonov RSFSR, 306–307). Kauppaministeriön toimilla olikin vaikutusta. Mietojen juomien suosiminen pudotti vodkan osuuden alkoholin kokonaiskulutuksesta 74 prosentista (1955) 50 prosenttiin (1983) (Treml 1991, 128). Tämä ei kuitenkaan johtanut kokonaiskulutuksen vähenemiseen, vaan kuten Suomessa keskioluen vapautuksen yhteydessä vuonna 1969, kokonaiskulutuksen kasvuun. Esimerkiksi leningradilaisten ostaman absoluuttisen alkoholin määrä kasvoi vuoden 1955 noin seitsemästä litrasta vuoden 1972 noin 12 litraan (RGAE, F. 7971, op. 2, d. 520; TsGA SPb, F. 7834, op. 52, d. 51, l. 7).

Alkoholikauppaan ei saatu toimeenpantua toivottua järjestystä myöskään paikallistasolla, koska se oli tuottoisaa paitsi valtiolle myös viinakauppojen johtajille ja myyjille. Leningradin kaupungin syyttäjän raportit kertovat jatkuvista rikkeistä alkoholin myyntirajoituksissa. Vodkaa myytiin ilman myyntilupia, kiellettyinä aikoina ja kielletyissä paikoissa. Myyjät huijasivat hinnoissa ja annoksissa, ja kaupoille asetetut myyntisuunnitelmat oli helpointa täyttää ja jopa ylittää vodkan myynnillä (mm. LOGAV, F. R-4380, op 4, d. 784, l. 1-92 ja d. 428, l. 1-70, F. R-3567, op 1, d. 49, l. 235-244). Esimerkiksi *Lenminvodtorgin* olutkaupoissa tarkastajat havaitsivat, että asiakaskunta joi vodkaa myynti- ja juontikielloista huolimatta (LOGAV, R-3567, op. 1, d. 18, l. 100; d. 26, l. 90). *Vetšernyi Leningradin* toimittaja raportoi, että kyseisten kauppojen lähistöllä Leningradin Moskovski prospektilla humalaiset

pysyivät tuskin jaloillaan. Tappeluista syttyi usein ja asiakkaat möivät kaupan edustoilla tavaroitaan juomien rahoittamiseksi (Levin, 1963, 252–253). *Lenminvodtorgin* kaupoissa rikkomukset olivat tosin siinä määrin räikeitä, että asia otettiin erityistutkintaan 1960-luvun alussa. Tutkimuksissa kävi ilmi, että yhtiön edustajat olivat lahjoneet virkamiehiä ja miliisiä aluejohtoa myöten (Kirpitšnikov 1993, 164).

On toki huomattava, että hyvinvointiyhteiskunnan neuvostoversion rakentamisella 1960- ja 70-luvuilla eli käytännössä ilmaisilla, vaikkakin huonotasoisilla asunnoilla ja terveydenhoidolla sekä varmoilla työpaikoilla pystyttiin pehmentämään alkoholismiin pahimpia haittoja (terveydenhoidosta Leningradissa ks. Vakser 209, 193-225). Maahan rakennettiin myös varsin kattava verkosto selviämisasemia, päihteisiin erikoistuneita terveysasemia ja vuodesta 1967 lähtien (pakko)hoitolaitoksia alkoholisteja varten (Vakser 2005, 217; Takala 2002, 256). Katujen kodittomat alkoholistit olivat siis todennäköisesti varsin harvinainen näky. Juomista kontrolloivan koneiston toiminta kärsi kuitenkin siitä, että ihmiset eivät pitäneet juomista rangaistavana. Leningradin kaupungin syyttäjä valitti 1960-luvulla, että puolue- ja ammattiosastot, ns. toverioikeudet sekä erilaiset paikallishallinnon tasot reagoivat erittäin heikosti miliisiin lähettämiin tietoihin juopumuspidätyksistä tai muista järjestysrikkeistä eivätkä käytännössä toimeenpanneet julkisen juomisen vastaisia lakeja (esim. LOGAV, F. R-4380, op. 4, d. 428, l. 60-1, 67-8).

Neuvostovallan kovuutta poliittisia poikkeamia kohtaan ei tule aliarvioida, mutta sen jatkuvat vaikeudet juomisen ja alkoholikaupan kontrollin toimeenpanossa kertovat osaltaan järjestelmän sisäisistä heikkouksista. Julkinen normeista poikkeaminen *stiljagojen* tapaan oli harvinaista, mutta kaupunkilaiset muodostivat tehokkaasti epävirallisia verkostoja, joiden avulla valtion järjestelmiä ja tiloja, kuten anniskelupaikkoja tai kauppia, voitiin käyttää yksityisen edun tavoitteluun. Tämä vaikeutti alkoholikaupan hallintaa. Juominen oli toisaalta

siinä määrin selvä osa tavallista sosiaalista kanssakäymistä, etteivät kaupunkilaiset reagoineet julkisissa tiloissa tapahtuvaan laittomaan juomiseen. Neuvostokaupunkilaiset eivät siis noudattaneet passiivisesti valtion määräyksiä (ainakaan juomisen suhteen) vaan ottivat haltunsa kaupunkitiloja silloin kun se oli mahdollista. Valtion ja sen operoimien kaupan yritysten yhteinen intressi saada voittoja alkoholikaupasta sekä juomiseen varsin sallivasti suhtautuva yleinen mielipide antoivat tähän toisaalta hyvät mahdollisuudet.

Kostea sukupolvi

1970-luvulle tultaessa oli ilmeistä, että vuoden 1958 kampanjan asettamat tavoitteet eivät olleet täyttyneet. Tilanne koettiin jälleen siinä määrin vakavaksi, että Brežnev julkisti uuden juomisen vastaisen kampanjan vuonna 1972. Julkinen juominen kiellettiin jälleen kaduilla, sisäpihoilla, rappukäytävissä, aukioilla ja puistoissa ja alkoholin myynti puolestaan muun muassa vihannes- ja kalakaupoissa (Tkatsjevski 1976, 17; TsGA SPb, F. 7384, op 52, d. 437, l. 18.). Rangaistuksina käytettiin sakkoja, palkkaronusten menetyksiä tai pakkohoitoa työparantoloissa (Sovetskaja

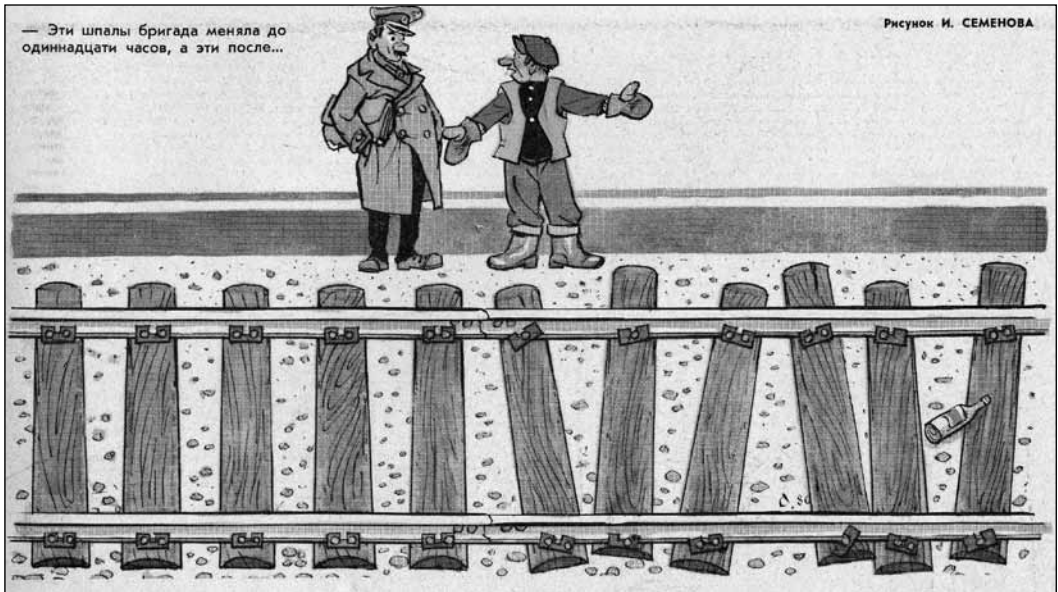

”Mitä saisi olla alkupaloiksi?” (*Krokodil*, 1980, 16.)

justitsija No 3, 1977, 18; Sotsialistitšeskaja zakonnost No 9, 1975, 23-25). Kuten vuonna 1958, väestöä kannustettiin jälleen osallistumaan kampanjan toimeenpanoon. *Družinnikit* partioivat kaduilla ja pakottivat juopumuksesta pidätettyjä radiohaastatteluihin moitittaviksi tai julkaisivat heidän kuviaan lehdissä (Zaigrajev & Konstantinovski 1985, 58).

Koska alkoholin tuotantoon ei juuri puututtu (ks. Kaavio 1), olivat kampanjan onnistumismahdollisuudet jälleen varsin vähäiset. Juomisesta oli tullut normi. Erään arvion mukaan 3-4 % väestöstä oli 1980-luvun alussa alkoholisteja, 9-11 % kovia juomareita (*pjantsy*) ja ainoastaan 4 % absolutisteja (Zaigrajev 1992, 43). Yksi lukuja selittävä seikka oli se, että 1970- ja 80-luvuilla naisten alkoholinkulutus nousi nopeasti tavoitteen noin 35–45 % miesten kulutustasosta (Tremml 1991, 123). Sukupuoliroolit olivat murroksessa, eikä kuva naisista perheiden raittiuden kantavana voimana enää pitänyt paikkaansa. Sukupuolierojen lisäksi myös anniskelupaikkojen hierarkiat näyttävät heikentyneen 1970-luvulla. Sergei Dovlatov kuvasi novellissaan kuinka journalistien talon ravintola oli muuttunut 1970-luvulla etuoikeutetun jakelun ravintolasta paikaksi, josta saattoi löytää ihmisiä suoraan kadulta: ”Se tuli asteittain vähemmän ja vähemmän eksklusiiviseksi” (Dovlatov 2007, 374–375).

Naisten lisääntyvästä juomisesta ja ravintoloiden avautumisesta huolimatta miesten juomatavoissa oli havaittavissa vahvaa jatkuvuutta. Tutkimuksessa provinssikaupunkien työläisistä todettiin tutusti, että miesten välinen toveruus oli yhä ”suhteettoman yleinen sosiaalisen kontaktin muoto”. Heidän päivittäiset rutiininsa olivat ”erittäin epävakaita, sosiaalisesti sekavia ja regressiivisiä”, mistä juominen ja rähinöinti olivat hyviä esimerkkejä (Gordon & Koplöv 1975, 105). Kaupunkitilojen käyttö oli yhtä lailla ”sekavaa ja regressiivistä”. 1980-luvun alussa Moskovassa, Kirovissa ja Džeržinskissä toteutetussa juomatapatutkimuksessa kävi ilmi, että ainoastaan 2,9 % vastanneista oli juonut edellisen kerran lisensoidussa ravintolassa tai baarissa. Sen sijaan 11,6 % kaikista vastaajista ja

"Vaihdomme nämä palkit ennen kello yhtätoista [jolloin viinakaupat avautuvat] ja nämä sen jälkeen..." (Krokodil, 1981, 4.)

19,7% miehistä oli juonut juomiselta kielletyissä julkisissa tiloissa, kuten ruokaloissa, kauppoissa tai kaduilla (Zaigrajev 1986, 17).

Huolimatta jatkuvasta valistuksesta ja Kremlin alullepanemista kurikampanjoista oli juominen neuvostovallan takaamissa työpaikoissa yleistä jopa yhteiskunnan "korkealla tasolla" (Zaigrajev 1992, 51).

Teinit muodostivat jengejä lähiöiden suurissa avoimissa tiloissa ja välttelivät neuvostoklubeja, joissa eläkeläiset pelasivat šakkia (*Sovetskaja Rossija* 1.2.1984). Leningradin kaupunki päätyi jopa asettamaan alle 16-vuotiaille kello 21 kotiintuloajan (*Leningradskaja pravda* 9.2.1984). Miliisin tehtävät järjestyksen ylläpidossa kasvoivat: juopumuspidätysten määrä nousi Neuvostoliitossa 1,6 miljoonasta vuonna 1960 7,1 miljoonaan vuonna 1980 (Zaigrajev 1992, 51). Miliisi ei kuitenkaan enää saanut tehtävässään apua kansalaisilta. Vuoteen 1985 mennessä kansanpartiot partioivat hyvin valaistuilla kaduilla lähinnä osoittaakseen lojaalisuutensa hallitukselle eivätkä niinkään taistellakseen huliganismia vastaan (Kharkhordin 1999, 301).

Kontrolli pettää

1980-luvulle tultaessa oli selvää, että maan kehitys oli pysähtymässä. Tuotannon tehottomuus ja sosiaalisen kurin heikentyminen nähtiin osasyiksi maan heikkoon talouskehitykseen. Juominen oli ongelman keskiössä, koska se vaikutti heikentävästi työn tuottavuuteen, yleiseen järjestykseen sekä kansalaisten terveyteen ja sosiaalisiin suhteisiin (White 1996, 41–65). Juri Andropov (1982–1984) pyrki parantamaan asioiden tilaa kurikampanjalla työpaikoilla (*Pravda* 7.8.1983), mutta vasta Gorbatšov siirsi selkeästi alkoholi-politiikan painotuksen verotulojen keräämisestä työkurin, kansanterveyden ja yleisen järjestyksen edistämiseen. Jälleen kerran juominen kiellettiin kaduilla, stadioneilla, aukioilla, puistoissa ja julkisissa liikennevälineissä. Alkoholien myynti kiellettiin puolestaan tehtaissa, rakennustyömailla, sairaaloissa, rautatieasemilla ja niiden läheisyydessä. Juomiselta säästynyt vapaa-aika tuli kuluttaa klubeissa, kulttuuritaloilla, elokuvissa tai vaikkapa vihannestarhoissa. Tällä kertaa myös alkoholin tuotantoa leikattiin radikaalisti (Trezvost – zakon našei žizni, 11, 17–18).

Vaikka kampanjan ensimmäiset tulokset olivat lupaavia, kiersivät kansalaiset tehokkaasti sääntöjä valmistamalla itse alkoholia ja ”spekuloimalla” kauposta ostetuilla juomilla. Vuonna 1987 annettiin jo puoli miljoonaa syytettä alkoholin laittomasta valmistuksesta ja 250 000 huliganismista viinakauppojen jonoissa (Zaigrajev 1992, 61). Aiemmistä kampanjoista poiketen kurinpitotoimet kohdistuivat myös puolue-eliittiä kohtaan. Alkoholinkäyttö oli rangaistuksen uhalla kiellettyä muun muassa puoluetapamisissa (Trezvost – zakon našei zhizni, 4–18). Kaupunkien ylempät yhteiskuntaryhmät olivat ehkä kannattaneet huligaanien ja ei-toivottujen elementtien puhdistamista kaupungeista, mutta Gorbatšovin kampanjan kohdistuminen huligaanien sijaan myös tavallisia juovia kansalaisia ja heidän vakiintuneita ajanviettotapojaan vastaan herätti ankaraa kritiikkiä. Glasnost oli antanut kansalaisille vapauden kritisoida hallitusta, ja tätä vapautta myös käytettiin. Sanomalehdissä kyseenalaistettiin valtion oikeus rangaista ihmisiä vankilan tapaisilla hoitopaikoilla, kun he olivat vain sairaita, ja kysyttiin, oliko valtiolla oikeus pidättää tavallisia kansalaisia kotimatalla ravintolaillan jälkeen. Vastaus oli yhä useammin kielteinen. Toisaalta Mikojanin kommentti hyvän elämän ja alkoholin yhteydestä oli sisäistetty hyvin. Viinakauppojen jonoissa protestoitiin äänekkäästi ja kaduilla järjestettiin improvisoituja mielenosoituksia vodkan puutetta vastaan (Takala 2002, 266; White 1996, 158). Asenteen muutos kuvastaa valtion otteen heikentymistä kansalaisten suhteen. Kansalaiset olivat kuluttajia, joilla oli oikeuksia ja vaatimuksia. Valtion ei tullut rajoittaa juomista vaan tarjota kaikille samppanjaa.

Kampanjan epäonnistuminen oli selvää jo vuonna 1988, jolloin se käytännössä peruttiin. Neuvostoliiton romahtaminen 1991 vapautti alkoholikaupan lopullisesti. Valtio menetti kykynsä säädellä alkoholin tuotantoa, hintaa tai myyntiä. Markkinat ratkaisivat nyt alkoholin hinnan. Asema valtiokoneistossa ei taannut enää sisäänpääsyä ravintolaan. Yksityisten kauppiaiden ja uusien kapakoiden myymä

halpa alkoholi valtasi kaupungit. Vuonna 1992 virallinen alkoholin kokonaiskulutus oli jopa 14 litraa absoluuttista alkoholia, kun alkoholitulot putosivat ennätysmäisen alhaiseen 2,8 prosenttiin valtion tuloista (Kurukin & Nikulina 2005, 366-8). Alkoholikauppaa ei pidetty valtion alaan kuuluvana sektorina, eikä valtiolla ollut enää intressiä valvoa juomista yksityistetyillä työpaikoilla. Valtion sääntelevä rooli on ollut palautumassa alkoholikauppaan vasta viime vuosien aikana.

Valta, alkoholi ja kaupunkitila

Kun juomisen kontrollia katsotaan pitkällä aikavälillä, on selvää, että muutokset juomisen kontrollissa olivat sidoksissa suuriin yhteiskunnallisiin ja poliittisiin muutoksiin. Juomisen kontrollin teki haasteelliseksi se, että alkoholin tuotantoa ja myyntiä määrittelivät lähinnä valtion lyhyen tähtäimen taloudelliset edut, kuten varojen keruu teollistamiseen tai aseisiin (poisluettuna 1914–1921 ja 1985, ks. Kaavio 1). Juomisen kontrolli seurasi toisaalta selvästi yhteiskunnan sosiaalisia ja poliittisia – joko kuviteltuja tai todellisia – jakolinjoja. Kontrolloimalla ja jakelemalla alkoholia ja juomisen paikkoja valtio ylläpiti, näytti ja merkitsi valtaansa kaupungeissa.

Juomisen ”kulttuurittomuus”, katujen häiriöt ja poissaolot töistä olivat valtion poliittisten ja taloudellisten tavoitteiden vastaisia koko tutkitun ajanjakson aikana. Ongelmaa pyrittiin kuitenkin ratkaisemaan monin eri tavoin. Neuvostovallan ensimmäisien vuosien aikana valtio hyökkäsi julkista juomista ja sen paikkoja vastaan, joiden se näki kuuluvan menneisyyteen ja kilpailevan valtion tavoitteiden kanssa. Stalin sen sijaan integroi alkoholikaupan ja anniskelupaikat valtioon ja jakeli niitä yhteiskunnallisen statuksen ja privilegioiden mukaisesti. Hierarkiat näyttävät lieventyneen Stalinin kuoleman jälkeen. Juominen yleisty, eivätkä juomarit enää muodostaneet yhtä valtion uhkaavaksi kokevaa ryhmää. Juominen tuomittiin vain muun ”anti-sosiaalisen” käytöksen yhteydessä. On huomattavaa, että erityisesti

1960–80-luvuilla valtio pyrki aidosti puuttumaan alkoholismiin aiheuttamiin ongelmiin, vaikka se ei ollut valmis leikkaamaan tuotantoa. Kurin ja sosiaalisen turvallisuuden yhdistelmä piti vapaan alkoholikaupan aiheuttamat ongelmat paremmin hallinnassa tai ainakin vähemmän näkyvissä kuin vuosisadan alussa. Liberaali alkoholikauppa yhdistettynä kohonneeseen elintasoon, korkeaan kaupungistumisasteeseen ja esimerkiksi naisten itsenäisempään taloudelliseen asemaan yhteiskunnassa nostivat kuitenkin kokonaiskulutusta. Yhteiskunnan toleranssi juomista kohtaan kasvoi ja myös juomisen kontrolli liberalisoitui asteittain. 1980-luvun puolivälissä valtio ei enää pystynyt muuttamaan pysyvästi kehityksen suuntaa. Valtion ja kansalaisten välisen suhteen muutos näyttäytyi selvästi siirtymässä vallankumouksen ajan väkivaltaisesta juomisen kontrolloinnista kansalaisten vaatimuksiin saada vodkaa 1980-luvun puolivälissä.

Vertailevasta näkökulmasta katsottuna neuvostovaltion harjoittama liberaalin alkoholikaupan ja kovien rangaistusten välillä tempoi-

leva alkoholipolitiikka oli varsin omalaatuista esimerkiksi Länsi-Euroopan maihin verrattuna. Toisaalta on huomattava, että julkisen juomisen ja anniskelupaikkojen kontrollin muodot, kuten ravintoloiden luokitteluun niitä käyttävien yhteiskuntaryhmien mukaan tai poliisikontrollin kohdistaminen uhkaaviksi koettuja ryhmiä vastaan, ovat tuttuja (vaikkakin laadullisesti erilaisia) myös muista maista, mukaan luettuna 1900-luvun alkupuoliskon Suomi. Kysymys oli kaupunkien hallinnasta ajankohdan yhteiskunnallisten näkemysten ja tavoitteiden mukaisesti. Valtion kontrollin asteittainen heikkeneminen 1960-luvulta lähtien, anniskelupaikkojen hierarkioiden lieveneminen ja vaikkapa naisten lisääntyvä alkoholin käyttö heijastelevat yhtä lailla suurempia yhteiskunnallisia muutoksia. Julkisen juomisen ja kaupunkitilan kontrollin pitkän aikavälin muutoksia Venäjällä/Neuvostoliitossa voidaankin ymmärtää laajemmin vain 1900-luvulla tapahtuneen nopean kaupungistumisen ja sen mukanaan tuoman suuren sosiaalisen muutoksen kautta.

Viitteet

- 1 Venäjän kuluttajasuojaviraston mukaan vuonna 2007 Venäjällä ostettiin noin 15 litraa absoluuttista alkoholia henkeä kohti vuodessa. Luvusta puuttuu tilastoimaton laitton kulutus. Suomessa kokonaiskulutus, mukaan luettuna ulkomailta ostettu alkoholi, on Stakesin mukaan noin 10,5 litraa. EU-maiden keskiarvo on WHO:n tietojen mukaan noin 10 litraa. Huomattavaa on kuitenkin alkoholin kulutuksen kehityssuunta: esimerkiksi Ranskassa kulutus on vähentynyt yli 20 litrasta 1970-luvulla nykyiseen noin kymmeneen litraan, kun erityisesti Venäjällä ja Suomessa kehitys on ollut päinvastainen.
- 2 Vuonna 1897 kaupungeissa asui 13,7 prosenttia väestöstä, 1960-luvun alussa 50 prosenttia ja 74 prosenttia vuonna 1991
- 3 Pietarin kaupungin nimi oli vuosina 1914–1924 Petrograd ja 1924–1991 Leningrad.
- 4 Kaavio on koottu useista lähteistä. Deitšman (1929), vuodet 1913–1928; Hessler (2004), online-liitteet, vuodet 1930–3, 1944–1951; Segal (1990), 71, vuodet 1934–1940; RGAE, F. 7971, op 2, d. 479, 520, 579 (Torgovlja sojuza SSR za 1954, 1955, 1956) vuodet 1954–1956; Treml (1982), 9, vuodet 1957–1979; ja Narodnoje Hozjaistvo SSSR v 1985 godu (1986) vuodet 1980–1985. Vuosien 1934–1940 luvut ovat tuotannosta, 1944–1953 tukkukaupasta, muut vähittäiskaupasta. Luvut eivät siten ole täysin vertailukelpoisia ja ne koskevat vain vodkaa. Tästä huolimatta ne antavat hyvän käsityksen alkoholin myynnin trendeistä. Vuosilta 1941–1943, 1952–1953 ja 1981–1983 ei ole tietoja.

Lähteet

Arkistolähteet

- Leningradski oblastnoi gosudarstvennyi arhiv v g. Vyborge (LOGAV)
F. R-3395, Upravlenija obščestvennogo pitanija Lengorispolkoma
F. R-3567, Glavnyi gosudarstvennyi inspektor po trgovli v g. Leningrade
F. R-4380 Prokuratura goroda Leningrada
Rossiiski gosudarstvennyi arhiv ekonomiki (RGAE)
F-7971, Narodyi komissariat vnutrennei trgovli SSSR
Tsentralnyi gosudarstvennyi arhiv istoriko-političeskikh dokumentov SPb (TsGAIPD SPb)
F. 24 Leningradski oblastnoi komissii KPSS
Tsentralnyi gosudarstvennyi arhiv SPb (TsGA SPb)
F. 7384, Leningradski gorodskoi sovet narodnyh deputatov. Iсполnitelnyi komitet.

Julkaistut lähteet

Sanoma- ja aikakauslehdet

Izvestija
Krasnaja gazeta
Krokodil
Leningradskaja pravda
Literaturnaja gazeta
Obščestvennoje pitanije
Pravda
Rabotši narodnogo pitanija
Sotsialističeskaja zakonnost
Sovetskaja Rossiija
Sovetskaja justitsija
Trezvost i kultura
Vetšernaja Moskva

Mainosjulisteet

- Pobedinski (1937), Sheila Fitzpatrick (ed.) *Siren. Odekolon i duhi silnogo zapaha.*
Zolotarevski, Koltunovič (1937), *Imejutsja v bolšom vybore beliši manto.*
Martynov (1952), *Sovetskoje Šampanskoje: Luitšeje vinogradnoje vino.*

Kirjallisuus

- Aksojonov, Vasili (1964), *Matkalippu tähtiin.* Suom. Esa Adrian. Helsinki: Tammi.
Bahrah, D.N. (1973), *Administrativno-pravovyye mery borby s pjanstvom.* Moskva: Juriditšeskaja literatura.

- Behterev, V.M. (1927), *Alkogolizm i borba s nim.* Leningrad: Izdatelstvo Leningradskogo Gub-prof soveta.
Beisenov, B.S. (1981), *Alkogolizm: Ugolovno-pravovyye i kriminologitšeskije problemy.* Moskva: Juriditšeskaja literatura.
Brennan, Thomas (1988), *Public Drinking and Popular Culture in Eighteenth-Century Paris.* Princeton: Princeton University Press.
Bulgakov, Mihail (1996) *Saatana saapuu Moskvaan.* Suom. Ulla-Liisa Heino. Porvoo: WSOY.
Deitšman, E.I (1929), *Alkogolizm i borba s nim.* Moskva: Gosudarstvennoje meditsinskoje izdatelstvo.
Didrihson, B.F. (1931), *Alkogolizm i proizvoditelnost truda.* Leningrad.
Dovlatov, Sergei (2007), *Tšemodan. – Vstretilis, pogovorili.* Sankt-Peterburg: Azbuka-klassika.
Dunham, Vera (1990), *In Stalin's Times: Middleclass Values in Soviet Fiction.* Durham: Duke University Press.
Fitzpatrick, Sheila (1999), *Everyday Stalinism: Ordinary Life in Extraordinary Times: Soviet Russia in the 1930s.* Oxford: Oxford University Press.
Giljarovski, Vladimir (1993), *Muistojen Moskova: elämää ennen vallankumousta.* Suom. Esa Adrian. Jyväskylä: Gummerus.
Gledov, L.D. & Ustinov, V.S. (1973), *Otvetstvennost za huliganstvo.* Moskva: Znanije.
Gordon, L. & Koplov, E. (1975), *Man after Work: Social Problems of Daily Life and Leisure Time. Based on the Surveys of Workers' Time Budgets in Major Cities of the European Part of the USSR.* Moscow: Progress Publishers.
Gorki, Maksim (1975), *Äiti.* Suom. Juhani Konkka. 2. p. Helsinki: Tammi.
Grigorjev, N.I. (1900), *Alkogolizm i prestuplenija v g. S.-Peterburge po materialam S.-Peterburgskih gorodskih bolnits i arhiva S.-Peterburgskogo okružnogo suda.* Serija doktorskih dissertatsii dopuščennyh k zaščite v Imperatorskoi Vojenno-Meditsinkoi Akademii v 1899–1900 godu, No 78. S.-Peterburg.
Gronow, Jukka (2003), *Caviar with Champagne: Common Luxury and the Ideals of the Good Life in Stalin's Russia.* Oxford: Berg.
Gusfield, Joseph (1991), *Benevolent Repression: Popular Culture, Social Structure, and the Control of Drinking. – Drinking: Behavior and Belief in Modern History.* Ed. Susanna Barrows and Robin Room. Berkeley: University of California Press, 399–424.

- Hagenloh, Paul (2000), "Socially Harmful Elements" and the Great Terror. – *Stalinism: New Directions*. Sheila Fitzpatrick (ed.). London: Routledge.
- Hessler, Julie (2004), *A Social History of Soviet Trade: Trade Policy, Retail Practices, and Consumption, 1917–1953*. Princeton: Princeton University Press.
- Hoffmann, David L. (1994), *Peasant Metropolis: Social Identities in Moscow, 1929–1941*. Ithaca: Cornell University Press.
- Jelistratov, A.I. (1929), *Administrativnoje pravo*. Moskva: Gosudarstvennoje izdatelstvo.
- Kabo, E.O. (1928), *Otšerky rabotšego byta: Opyt monografitšeskogo issledovanija*. Moskva: Izdatelstvo V.Ts.S.P.S.
- Kanatchikov, Semën Ivanovich (1986), *A Radical Worker in Tsarist Russia: The Autobiography of Semën Ivanovich Kanachikov*. Translated and ed. by Reginald E. Zelnik. Stanford: Stanford University Press.
- Kharkhordin, Oleg (1999), *The Collective and the Individual in Russia: A Study of Practices*. Berkeley: University of California Press.
- Kirpitsnikov, Aleksander (1993), Britška rossijskoi istorii na bezdorože vzjatki....: Razmyšljenija i vospominanija. – *Zvezda*, 7, 160–172.
- Kniga o vkusnoi i zdorovoi pištše* (1952). Moskva.
- Kratki otšerk dejatelnosti S.-Peterburgskago gorodskago popetšitelstva o narodnoi trezvosti 1898–1912* (1913). S. Peterburg: Tipografija D. Dreidena.
- Krestovski, Vsevolod (1877), *Peterburgskija truštšoby: Kniga o sytyh i golodnyh*. St. Peterburg.
- Kurukin, Igor & Nikulina, Elena (2005), "Gosudarevo kabatskoje delo": Otšerki piteinoi politiki i traditsii v Rossii. Moskva: Izdatelstvo AST.
- Levin, Ju. (1963), O vrede alkogola – *Za kommunistitšeski byt*. Red. M.I. Lifanov. Leningrad: Obštšestvo po rasprostranjeniju polititšeskikh i nautšnyh znanii RSFSR, 226–255.
- Lih, Lars T. [et al.] (1995), *Stalin's Letters to Molotov 1925–1936*. New Haven: Yale University press.
- Mihnevitiš, Vladimir (2003), *Jazvy Peterburga: Opyt istoriko-statititšeskogo issledovanija nrvstvennosti stolitšnogo naselenija*. St. Peterburg: Limbus Press.
- Mikoyan, A.I. (1936), *Soviet Food Industry*. Moscow: Co-operative Publishing Society of Foreign Workers in the USSR.
- Musajev, V.I. (2000), *Byt gorožan. – Petrograd na perelome epoch: Gorod i ego žiteli v gody revoljutsii i graždanskoj vojny*. Red. V. A. Šiškin. St. Peterburg: Rossijskaja akademija nauk, 61–132.
- Narodnoje Hozjaistvo SSSR v 1985 godu* (1986). Moskva: Finansy i statistika.
- Neuberger, Joan (1993), *Hooliganism: Crime, Culture, and Power in St. Petersburg, 1900–1914*. Berkeley: University of California Press.
- Osokina, E.A. (2001), *Our Daily Bread: Socialist Distribution and the Art of Survival in Stalin's Russia, 1927–1941*. Armonk: M. E. Sharpe.
- Phillips, Laura L. (2000), *Bolsheviks and the Bottle: Drink and Worker Culture in St. Petersburg 1900–1929*. DeKalb: Northern Illinois University Press.
- Platonov, Andrei (2001), *Happy Moscow*. London: Harvill Press.
- Plyushch, Leonid (1979), *History's Carnival: A Dissident's Autobiography*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Pyhov, I.G. (1966), *Ekonomika, organizatsija i planirovanije spirtovogo proizvodstva*. Moskva: Izdatelstvo Pištševaja promyšlennost.
- Ruble, Blair A. (1990), *Leningrad: Shaping a Soviet City*. Berkeley: University of California Press.
- Salisbury, Harrison (1962), *A New Russia?* New York: Harper & Row.
- Scott, John (1989), *Behind the Urals: An American Worker in Russia's City of Steel*. Bloomington: Indiana University Press.
- Segal, Boris M. (1990), *The Drunken Society: Alcohol Abuse and Alcoholism in the Soviet Union: A Comparative Study*. New York: Hippocrene Books.
- Sistematičeskoje sobranije zakonov RSFSR, ukazov Presidiuma Verhovnogo soveta RSFSR i rešenij pravitelstva RSFSR, IX* (1968). Moskva.
- Snowden, Phillip Mrs. (1920), *Through Bolshevik Russia*. London: Cassel and Company Ltd.
- Sovetskije organy protiv alkogolizma* (1929). Moskva-Leningrad: Gosudarstvennoje meditsinskoje izdatelstvo.
- Spravka informatsionnogo otdelaTsK RKP8b) I. V. Stalinu. 1925 g. *Istoritšeski Arhiv*, 1, 2001.
- Stites, Richard (1989), *Revolutionary Dreams: Utopian Vision and Experimental Life in the Russian Revolution*. Oxford: Oxford University Press.
- Stites, Richard (1992), *Russian Popular Culture: Entertainment and Society since 1900*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Takala, Irina (2002), *Veselije Rusi: Istorija alkogolnoi problemy v Rossii*. St. Petersburg: Žurnal Neva.
- Tkatševski, Ju. M. (1976), *Narodnyje družiny v borbe s pjanstvom*. Moskva: Naruditšeskaja literatura.
- Transchel, Kate (2006), *Under the Influence: Working-Class Drinking, Temperance and Cultural*

- Revolution in Russia 1895–1932*. Pittsburgh: Pittsburgh University Press.
- Treml, Vladimir (1982), *Alcohol in the USSR: A Statistical Study*. Durham: Duke University Press.
- Treml, Vladimir (1991), *Drinking and Alcohol Abuse in the USSR in the 1980s*. – *Soviet Social Problems*. Eds. Anthony Jones, Walter D. Connor and David E. Powell. Boulder: Westview Press.
- Trezvost – zakon naše žizni* (1985): Postanovlenija TsK KPSS, Soveta ministrov SSSR, Prezidiuma Verhovnogo sojeta RSFSR o merah po preodoleniju pjanstva i alkogolizma, iskoreneniju samogonovarenija. Moskva: Politizdat.
- Trotsky, Leon (1973), *Problems of Everyday Life and other Writings on Culture & Science*. New York: Monad Press.
- Vakser, A.Z. (2005), *Leningrad poslevojennyi: 1945–1982 gody*. St. Peterburg: Sankt-Peterburgski institut istorii Rossijskoi Akademii Nauk.
- Ves Leningrad: Adresnaja i spravotšnaja kniga g. Leningrada* (1935).
- Vlassak, R.I.A. [et al.] (1928), *Alkogolizm kak nautšnaja i bytovaja problema*. Leningrad: Petšatnyi dvor.
- Volkov, Vadim (2000), The Concept of Kul'turnost': Notes on the Stalinist Civilizing Process. – *Stalinism: New Directions*. Ed. Sheila Fitzpatrick. London: Routledge, 210–230.
- Wacklin, Jussi (2005), Drinking and Public Space in Leningrad/St. Petersburg and Helsinki in the Interwar Period. – *Contemporary Drug Problems*, 32, 57–91.
- White, Stephen (1996), *Russia Goes Dry: Alcohol, State and Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wilsnack, Richard W. & Wilsnack, Sharon C. (1997), *Gender and Alcohol: Individual and Social Perspectives*. New Brunswick: Rutgers Center of Alcohol Studies.
- Zaigrajev, G.G. & Konstantinovski, V.K. (1985), *Pjanstvo: Mery borby i profilaktiki*. Moskva: Izdatelstvo Znaniye.
- Zaigrajev, G.G. (1986), *Borba s alkogolizmom: Problemy, puti, rešenija*. Moskva: Mysl.
- Zaigrajev, G.G. (1992), *Obštšestvo i alkogol*. Moskva: Ministerstvo vnutrennih del Rossijskoi federatsii, Nautšno-issledovatel'ski institut.
- Zubkova, Elena (1998), *Russia after the War: Hopes, Illusions, and Disappointments*. Armonk: M. E. Sharpe.